

Medlemsinformation 1

- februari 1995

Kultur & Historia.

Strax efter presentationen av Kultur & Historia i förra numret hade vi den färdiga tidskriften i vår hand. Den blev klar från tryckeriet dagen innan julmarknaden på Stora Ekeby gård där vi direkt sålde över 200 ex. Att det blivit en smakfull typografisk utformning kunde var och en direkt konstatera. Det var sedan extra roligt när vi på nyåret fick ett sakkunnigt uttalande från Björn Ambrosiani som efter en kritisk granskning av artiklarna inom hans område gratulerade till "en mycket intressant och spännande läsning" i "ett häfte som känns tillförlitligt och bra."

UKF tackar än en gång Kultur 1743, som gjort de möjligt för oss att presentera kultur och historia på detta förnämliga sätt för vår publik.

Kultur & Historia - ett medel att stödja UKF:s bokutgivning

Den 16-sidiga publikationen som är framställd i s.k. tabloidformat på fint papper och helt igenom i fyrfärg kommer att ha ett bestående värde både för dig som medlem i UKF och för många av dina vänner och släktingar som kan vara intresserade av vår kultur och historia. Vi väddar till dig att, sedan du förvissat dig om tidskriftens kvalitet, köpa flera *exemplar för att ha att ge bort vid tillfälle*. Det mesta av innehållet blir aldrig inaktuellt och skriften pryder sin plats i ditt hem och kan där locka andra att förvärva den.

Med hjälp av inkomsterna hoppas vi kunna finansiera tryckningen av del 4 i bokserien Vad hände egentligen? Den har Håtunaleken, som tema och kommer att skildra händelsen i ett vidare perspektiv, som leder fram till vårt lands första grundlag, som formulerades 1319. Ett stort antal "Tidsbilder" berättar om Håtunabygden fram till vår tid.

Genom det medföljande inbetalningskortet kan du få dina exemplar hemskickade. Billigast blir det för dig om du inhandlar dem på *biblioteken* (eller Art Center, Kungsängen, Reiduns sybutik, Bro, Söders bokhandel i Bålsta) för vi måste ta ut portokostnaden. Viss rabatt blir det för portokostnaden om du beställer flera exemplar, som du kan se av medföljande inbetalningskort.

Ett effektivt sätt att stödja oss är att ta hem ett antal häften i kommission och i efterhand redovisa försäljningen; du får 11 ex och betalar för 10.

Föredrag - studiebesök - exkursioner - konsert.

Onsd. 22 febr. kl 19-21. Dagcentralen i Kungsängen, Torget 5. Kostnad 30:-

Från Svarta havet till Älvdalen. Runristning under 1800 år.

Curt H. Dahlgren ger en översikt av runristningens historia fram till i dag.

Onsd. 8 mars. kl 18 - 20. Riksarkivet. Fyrverkarbacken 13-17. (invid Västerbron). Kostnad 30:-

Studiebesök på Riksarkivet och Det medeltida Sveriges forskarcell. I forskarcellen får vi ta del av sådana originalhandlingar i pergament och papper som legat till grund för den nyligen utgivna boken om orterna i det medeltida Bro härad. De an knyter till vår studiecirkel i höstas under ledning av Kaj Janzon. Vi kommer också att få studera andra sidor av riksarkivets material. Det blir inte samma allmänna visning av RA som vi var med om för några år sedan.

Upplysningar/anmälan om deltagande görs till Börje Sandén, tel 582 40 515 eller 582 413 55 med telefonsvarare/fax och insättning av 30:- på pg 27 58 94-4

Sönd. 19 mars, kl 16.30 - 18.00. Hallwylska museet, Hamngatan 4, Stockholm. Pris 100:-

Musikalisk salong i Hallwylska museet med våra lokala musiker och sångare.

Vi gör musik i "stora guldsalongen" kring den nyligen restaurerade Steinwayflygeln från 1800-talet. Repertoaren vill i första hand spegla den musik som kan ha förekommit i huset kring sekelskiftet 1900. Medverkande är Thomas Fridén, sång; Johan Westre, piano; Leif Blom och Mats Liljeholm, violin; Kerstin Grönvall, cello; Bertil Allerstav, klarinett; Katarina Fridén, flöjt; sångkvartetten Bro d'River Boys samt Mary, Lisa och Stina Svennberg. Musiken hämtas hos Mozart, Beethoven, Chopin, Schubert, Grieg, August Söderman, Emil Sjögren m fl.

Konserten börjar kl 16.30. Den som inte tidigare gjort en rundvandring i platset med guide kan göra det på den ordinarie visningstiden kl 15-16. Palatset med all sin inredning är i detalj bevarat sedan donationen till staten 1920. För allmänheten öppnades det 1938. Mera om det spännande huset kommer att berättas vid konserten av museichefen Eva Helena Cassel-Pihl, Bro-bo sedan många år.

Salongen rymmer högst 80 personer. Inbjudan utgår med post samtidigt till medlemmar i UKF och UMS (Upplands-Bro Musiksällskap). *Upplysningar/anmälan om deltagande görs till Börje Sandén, tel 582 40 515 eller 582 413 55 med telefonsvarare/fax och insättning av 100:- på pg 27 58 94-4*. Vi tror att det är viktigt med tidig anmälan med tanke på den snabba åtgången av platserna till förra årets herrgårdskonsserter på Almarestäkets Herrgård.

Välkommen på herrgårdskonsert i en för oss ny miljö.

Onsd. 29 mars, kl 18. Privat musikmuseum, Riddargatan 35-37, Stockholm. Kostnad 35:-

Studiebesök hos Stiftelsen Musikkulturens främjande. Museets föreståndare Göran Grahn guidar bland 600 gamla musikinstrument, 1200 originalkompositioner och ca 5000 brev och skrifter. Här finns också tavlor, skulpturer och andra minnen förknippade med kompositörer; liksom bibliotek med tryckta noter och mycket annat. Vi får lyssna på ett självspelande golvur från 1700-talet försett med ett orgelverk.

Ett mycket intressant museum som komplement till det mera kända musikmuseet i f d Kronobageriets lokal i andra änden av Riddargatan. Stiftelsen grundades 1920 och har samlat material från olika håll i Europa.

Studiebesöket kostar 35:- och mer än 25 personer kan vi inte vara. *Upplysningar/anmälan om deltagande görs till Börje Sandén, tel 582 40 515 eller 582 413 55 med telefonsvarare/fax och insättning av 35:- på pg 27 58 94-4*

Onsd. 5 april. Kl 18. Nordiska museets arkiv och folkminnessamling. Linnégatan 89, "Garnisonen", Stockholm. Kostnad 30:-.

Studiebesök på Nordiska museets Folkminnesarkiv - Fotosamling - Topografiska arkiv.

För första gången har Nordiska museets olika arkiv samlats på samma ställe i moderna och ändamålsenliga lokaler. Arkivchefen Karin Tisell vägleder oss genom samlingarna.

Upplysningar/anmälan om deltagande hos Bengt Borkeby, tel 583 540 06 (telefonsvarare) och insättning av 30:- på pg 27 58 94-4

Sönd. 7 maj, kl 10 - ca 16. Båtfärd Kungsängen - Birka - Kungsängen. Kostnad 90:-

Anmälan senast 26 april.

Exkursion till Birka på Björkö, där arkeologen Lena Holmquist Olausson vid Stockholms universitet guidar oss. Vi får dels en allmän översikt av de arkeologiska undersökningarna, dels en speciell redogörelse för de grävningar som universitetet gjorde åren 1976 - 1989 utanför stadsvallen och som nu tas upp på nytt.

Detta år är det således två skilda undersökningar som äger rum på Björkö. Genom ett tillskott på några extra miljoner har nämligen Riksantikvarieämbetet getts möjlighet till en sjätte grävningssäsong innanför stadsvallen. För den är Björn Ambrosiani projektledare.

De två undersökningarna kompletterar varandra på ett intressant sätt. De nu återupptagna grävningarna anses bl a påvisa tidigare ej uppmärksammade aktiviteter på ön före Birkas uppkomst.

Resan sker i samarbete med arkeologisektionen inom Stockholms läns hembygdsförbund. Båten Sylvia, som tidigare utnyttjats av såväl UKF som amatörarkeologerna, kan ta högst 50 personer, varför en tidig anmälan kan vara nödvändig om du vill försäkra dig om en plats.

Upplysningar/anmälan senast 26 april om deltagande görs till Börje Sandén, tel 582 40 515 eller 582 413 55 med telefonsvarare/fax och insättning av 90:- på pg 27 58 94-4. Tag med färdkost.

Deltagare från Stockholm tar pendeltåg från Centralen 9.22. Avfärd med båt från stenkajen norr om/innanför småbåtshamnen nedanför Kungsängens pendeltågsstation ca 10.05. Guidningen på Björkö börjar ca kl 12.00. Återfärd senast 15.00 med ankomst till Kungsängen 1 tim 45 min. senare.

Sönd 21 maj, kl 10 - 15. Bussrundtur i Upplands-Bro. Rösaring - Fornsigstuna - Stäket m.fl.

Påstigning vid Kungsängens station kl 10.00 och vid Konsumbutiken i Bro kl 10.10. Pris 90:-

Bussrundtur till Rösaring - Fornsigstuna - Almarestäket med Börje Sandén.

Vid *Rösaring* vandrar vi på en bekväm väg upp till fornminnesplatsen. Vi funderar över livet vid en bronsålderstida bosättningsplats innan vi uppe på åsen kan studera begravningsättet. Där finns också Upplands största labyrint och den unika processionsvägen daterad till vikingatid. Fruktbarhetsdyrkan diskuteras ur olika synvinklar. Åsens geologiska utveckling kan studeras direkt i naturen. Den magnifika utsikten över Mälaren uppmärksammades redan vid de första fornminnesinventeringarna på 1600-talet.

Nästa anhalt blir *Fornsigstuna*, som ligger i Signhildsbergs park, men innan dess har vi från bussfönstret - bland mycket annat - kunnat ta del av intressant vägghistoria från forntid till nutid. Vid Signhildsberg möter vi inte bara vikingatidens sagovärld; här framträder vikingatiden direkt i naturen tydligare än på många andra ställen. Fem somrars arkeologiska undersökningar på 1980-talet har kartlagt mycket av vårt lands bäst bevarade vikingatida kungsgård. Här finner man terasser, stora husgrunder och den hittills enda undersökta tingshögen. Hamnlagunen har nu blivit betesmark men rester av bryggorna finns kvar, samma bryggor som berättas om i en isländsk saga.

"Oden tyckte att där var fagra slätter och god jordmån, och han valde sig en borgstad, som nu heter Sigtuna" påstår Snorre Sturlasson på 1200-talet. Även den gamla sagan om Signhild blir nedskrivet på 1200-talet. Det som Aschaneus från granngården Aske skrev om Fornsigstuna på 1600-talet ligger till grund för all sentida forskning kring platsen.

Ärkebiskopsborgen *Almarestäket* spelade en central roll i Sveriges historia under närmare 100 år. Från S:t Eriks slott, som ärkebiskoparna ofta själva kallade sin borg, har konungar tillsatts och avsatts. Till slut ville svenska folket självt ha ett ord med i laget och därför avsatte man ärkebiskopen vid ett riksmöte, varefter borgen revs. Straffet för detta tilltag blev Stockholms Blodbad. I dag är borgkullen vårt lands största medeltida borgruin.

Stäket har en mycket intressant historia både före och efter ärkebiskoparnas tid, vilket vi får anledning att dröja inför. Kanske kan UKF:s initiativ kring borgen skapa en grund för arkeologiska undersökningar av något slag. Endast en mycket begränsad och dåligt dokumenterad undersökning har hittills gjorts år 1870.

Om vi hinner kan vi ta oss en titt på Dalkarlsbacken och Ryssgraven som vi passerar på vägen tillbaka. Dalkarlsbacken är ett statligt vägbygge från 1665, då ett försök gjordes att förstatliga vägbyggandet.

Tag med färdkost. Bussen avgår från Kungsängens station kl 10, dit vi beräknas återkomma omkring kl 15. Påstigning kan också göras vid Konsumbutiken vid Bro Centrum 10 min senare. Upplysningar/anmälan senast 10 maj om deltagande görs till Börje Sandén, tel 582 40 515 eller 582 413 55 med telefonsvarare/fax och insättning av 90:- på pg 27 58 94-4.

Lörd. 3 juni. Pingstafton. Bussrundtur till hålvägar i Uppland. kl 9.45 - ca 16.

Pris 120:- Barn och ungdomar i familjen halva priset. Påstigning i Kungsängen kl 9.45 och Bro Centrum kl 9.55. Anmälan senast 22 maj.

Exkursion med buss till hålvägar i Uppland och fornborgen vid Kalmarsand-Draget.

Hålvägar är gamla, ibland forntida vägar som inte längre används. De framträder som djupa rännor i åsslutningar, ofta väldigt många i bredd. De har som regel uppstått genom en kombination av nötning och erosion.

Endast i 6-7 år har det största hålvägssystemet i Uppland, det vid *Kalmarsand-Draget mellan Bro och Bålsta*, varit känt för forskningen. Här finns ett dussintal rid- och körvägar, de flesta med ett djup av 4-5 meter. De ligger vid den enda ursprungligen naturliga vägen längs norra Mäljarstranden som leder i riktning mot nuvarande Stockholmsområdet.

Inte långt härifrån ligger en stor fornborg med intressanta kvalitéer. Förutom en över 400 m lång stenmur kan man finna rester av en stolp-palissad enligt mitt förmenande. Den skall vi undersöka lite närmare. Några ammunitionsförråd kan man också iakta och några hålvägar som leder mot Fornsigtuna.

Därefter går färden till *Flottsund söder om Uppsala*, där det finns ett utbrett hålvägssystem där flera intressanta iakttagelser kan göras. Åsen är inte så brant och därför är ridvägarna inte så djupa.

Vårt sista hålvägssystem ligger ett stycke norr om Uppsala där vägen mot Gävle korsar *Björklingeån*. Från det gamla vadstället utgår ett flertal hålvägar. Vid *Dragby* alldeles i närheten finns dragrännor och mitt i fornlämningsområdet finns ett för Uppland sällsynt fornminne, en hällkista, som arkeologerna lämnat öppen efter undersökningen av området på 1960-talet.

Låt det bli en familjedag med fantasieggande resa längs forna vägar. Hjälp till att lösa frågan om stolp-palissaden, en förut ej iakttagen företeelse. Kartor över hålvägarna får du i bussen.

Upplysningar/anmälan senast 22 maj om deltagande görs till Börje Sandén, tel 582 40 515 eller 582 413 55 med telefonsvarare/fax och insättning av 120:- (60:-) på pg 27 58 94-4. Tag med färdkost.

Vårt program annonseras kontinuerligt i kommunens "Det händer i Upplands-Bro" som från och med i år finns varannan vecka i Mäljarposten och varje dag i närradion på 101.0 Mz. Bevaka ev. ändringar i programmet.

Ett urval av andra aktiviteter av intresse.

Torsd. 16 mars. kl 19 - 21, Vuxenskolans lokaler Eriksbergsg. 8 B, rum 228. (kvarteret mellan Humlegården och Birger Jarlsgatan). Arr. Arkeologisektionen inom Stockholms läns hembygdsförbund. Kostnade 50:-. Anmälan senast 8 mars.

Två högtintressanta gravläggningar. Arkeologen Lena Holmquist Olausson vid Stockholms universitet ger ett förslag till tolkning.. Den ena graven innehöll den nyligen funna biskopen i Sigtuna, Sveriges äldsta påträffade, troligen från 1100-talet och nu färdigpreparerad. Varifrån kom han?

Den andra graven är från Birka. Den avlidne är begravd i full krigsutrustning med ett älghorn vid huvudet. Intill vilar en halshuggen man, kanske en träl?

Anmälan senast 8 mars till K.G. Arnared, 08-94 94 13 och insättning av 50:- på arkeologisektionens postgiro 480 08 35-3. Max 35 personer.

Tisd 21 mars, Kl.19, Hembygdsförening i Bro, Hembygdsgården Klint, Prästvägen 8 i Bro.

Arkeologen Ulf Kjellén berättar om utgrävningarna på Björkö-Birka.

Denna vår ges Upplands-Bro-borna tre tillfällen att ta del av de arkeologiska undersökningarna på Björkö, alla med olika utgångspunkt. Projektledaren Björn Ambrosiani har framträtt i Kungsängens hembygdsgård. På Klint får vi höra mer om de intressanta pärlorna som hittades förra året. Vid den tidigare beskrivna exkursionen i maj får vi höra universitetets syn på frågorna kring Björkö-Birka.

Torsd. 6 april, Kl 19. 00. Sockenstugan i Sigtuna.

Vikingaättlingar i slaget vid Hastings år 1066. Arne Göth berättar.

Lörd. 20 maj, Tjusta skola

Håtunas och Håbo-Tibbles traditionella Bygdens dag.

Rösaring - igen!

Rösaring kan bli högaktuellt redan denna sommar för dem som är arkeologiskt intresserade. Det arbetas nämligen för ett återupptagande av undersökningarna från början av 80-talet, då den märkliga processionsvägen från vikingatiden blev undersökt.

Arkeologisektionen inom det "Nordiska förbundet för hembygdsarbete och lokalkultur" vill gärna få till stånd grävlager i Sverige 1995. Ett högt prioriterat förslag är Rösaring med en undersökning av den plana kullen i sydänden av processionsvägen. Även i ett bronsåldersröse och vid boplatsen nedanför åsen vill vi göra provundersökningar.

Länsmuseet har sagt sig vara villigt att ta det arkeologiska ledningsansvaret. David Damell, nu landsantikvarie i Örebro och tidigare grävledare under sju grävningssäsonger vid Rösaring och Fornsigstuna under 80-talet, har hjälpt oss att formulera amatörernas begäran hos Riksantikvarieämbetet om grävningstillstånd. Vi är övertygade om att det inte kommer att vara någon brist på arbetskraft. Det finns ju som bekant många amatörarkeologer i länet. Hur det kommer att gå med grävningarna vet vi vid nästa utskick.

Ytterligare en artikel om den märkliga omtolkningen av labyrinter av den typ som finns vid Rösaring har nu stått att läsa i dagspressen. I 1994:4 berättade jag om Frithjof Hallmans teorier. I art. SvD 94-12-28 påminns vi om teorierna kring Atlantis undergång och hur de kulturellt högstående människorna måste söka sin tillflykt till medelhavsområdet.

Rösaring är sannerligen en plats som lockar till tankemödor. Det är bara ett par år sedan vi tillsammans med Arne Groth gick med slagruta däruppe och fick känna på de många jordmagnetiska kraftlinjerna med försök till tolkning av deras samband med fornminnesplatser av skilda slag. Under hösten har jag fått veta att Rösaring är föremål för s.k. astroarkeologiska spekulationer inte bara av svenskar. Det är framförallt den raka, norrsydliga processionsvägen man riktar in sig på, men även labyrinten försöker man passa in i sammanhanget, såsom i en bok från 1992 med titeln Shamanism and mystery lines.

Har du inte varit vid Rösaring så har du något att se fram mot. Platsen är en naturupplevelse så som det redan framhölls i en fornminnesinventering från 1600-talet.

Ortnamnen tycks kunna räddas

Strax före jul fick vi veta att posten tagit intryck av den starka opinionen mot att ersätta gårdsnamn med vägadresser. Inte minst har hembygdsrörelsen varit mån om att slå vakt kring våra äldsta fornminnen, för ortnamnen är just fornminnen. Många tillkom långt före skriftspråket och har sedan funnits som "levande fornminnen" ända in i vår tid. Nu kan de förhoppningsvis leva vidare sedan riksdagen gjort sitt uttalande i saken.

När ortnamnen förut hotades var det emellertid lantmäteri- och kartverket självt som var faran. I flathet inför datoriseringen började man rationalisera bland namnen i stället för att låta datorn rationalisera hanteringen av namnen. Somliga togs bort, andra ändrades. Så småningom stoppades vandaliseringen men olyckan var på många håll redan skedd. I Upplands-Bro finner vi nu exempelvis inte längre Husby och Härnevi, som levande namn där de en gång låg. Vi har visserligen Härneviskolan, men det namnet finns inte på de officiella kartorna. Husby, som i början av medeltiden var en av de största byarna i Uppland, och Härnevi, som påminner om gudadyrkan före vikingatiden, finner vi nu på namnskyltar långt från den ursprungliga platsen. På de ekonomiska kartorna finns nämligen namnen kvar som ägonamn. Det kan var ett skogsområde eller ett åkerfält, och sedan har människor, som byggt sig bostäder där, plötsligt upptäckt att de bor på en historiskt intressant plats, som borde uppmärksammas med en skylt.

Nu kan naturligtvis inte lantmäteriverket lastas för att namnet Brogård blivit det levande namnet men ännu på förra ekonomiska kartan fanns Husby kvar som ägonamn invid Bro kyrka. Om någon generation tänker kanske ingen på att Husby låg vid Bro kyrka.

Medlemskap i UKF

Medlemskap i UKF är ett sätt att hålla sig underrättad om vad som händer kulturellt på hemmaplan och i viss mån också på riksplanet. De 181 medlemsavgifterna om 75:- är en förhållandevis stor andel i vår budget, mer än det kommunala anslaget. Vi kan vara fler medlemmar utan att administrationen blir obekvämt tung, men framförallt skulle vår verksamhet stärkas om fler vet om att UKF finns. Se medföljande inbetalningskort.

Allra viktigaste inkomstkällan är försäljningen av våra publikationer. Troligtvis har du som medlem redan inköpt våra böcker. Skulle så inte vara fallet kan du bekvämt få dem hemskickade genom inbetalning på vårt postgiro. Tänk också på att hembygdsböckerna är intressanta presenter vid olika tillfällen. Varför inte komplettera blomsteruppvaktningen nästa gång med den färgglada och läsvärda tidningen.

Övrigt

Vi gratulerar vår bokillustratör Tomasz Pydzik som fick kommunens kulturpris i december 1994. Därmed har vår förening nu 7 kulturstipendiater från 3 kommuner inom loppet av lika många år.

Vi kan också gratulera Almare-Stäkets Herrgård till placeringen som åttonde bästa restaurang i landet. Då har den fina kulturmiljön vägts in i bedömningen.

Det har nu kommit ut en bok om vikingabåten Aifurs färd till Novgorod i somras: Expedition Holmgård av Rune Edberg, en av projektledarna. Den finns att köpa på Sigtuna museum.

På Sigtuna museum kan du också inhandla en liten bok om Nordborna och Ryssland under vikingatiden: "... han for österut till Gårdarrike", av Mats G. Larsson.

Du tänker väl på att en del av sådant som brukar berättas i detta medlemsblad nu i stället står att läsa i Kultur & Historia.

Vänliga hälsningar

Börje sandén